

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מאדם ועד תולעת

לקט פתגמים וניבים על החי בספרותנו

(המשך)

ד ג

א. מלוח

במקום שאין דגים עשה שבתך בדג מלוח

(ש"ע [תר' יד"ב], "טוביה החולב", מעשה נסים, עמ' כג)

הלא תדע משל עם הארץ: "כאשר לא ימצאו דגים — אז

גם הסרטן לדג יחשב" (פ' סמולנסקין, "קבורת חמור", כתבי, עמ' 82)

בשעת הדחק יהיה כל מר מתוק, ובאין דג יוצאין גם

בסרטן (מנדלי, "אגדת האדמונים")

ההכרח לא יגונה, וכמאמר הרוסי: באין דגים, גם הסרטן

קרוי דג (ראובן ואלנרוד, "באין דור", עמ' 60)

כשאין דג, שולים רקק (מרדכי אמתי, "בין ערביים", עמ' 185)

איך כתוב? 'במקום שאין איש'...

(אשר ברש, "אנשים טובים", עמ' 164)

... ושוב מה משמע "במקום שאין אנשים השתדל"? ובמקום

שיש אנשים, אינך צריך להשתדל להיות איש? ...

(ש' הלקין, "עד משבר", עמ' 232)

במקום שיש נשים — השתדל להיות "איש"...

(מ' זאבלאצקי, "מלין דרבנן", "ספרי שעשועים", ד—ה, עמ' 83)

במקום שאין איש, איז א הערינג אויך א פיש (1214)

ב. בולע

דגי הים בולעים זה את זה (מ' בובר, „גוג ומגוג“, הלב, עמ' 66)

דג גדול בולע את הקטן ממנו (ל' חזן, „אמונה“, ח"א, עמ' 43)
— רואים אנו בכל בעלי החיים, גם אלה הטורפים, שאין
בעל חי פוגע בחברו בן מינו. — — — ואילו הדגים שבים
כל הגדול מחברו בולע את חברו — — — הדבר הוא פשוט,
כל בעלי החיים שבעולם, כל הארץ לפנייהם — — — אולם
הדגים שבים, סגורים רק בתוך המים — — — אנוסים הם
להתפרנס זה מזה, והגדול מחברו בולע את הקטן ממנו, והוא
הדין — סיים רבי יצחק אלחנן את תשובתו — גם בנוגע
לאחי בני עמי אשר ברוסיה

(הרב י"ל הכהן מימון, „שרי המאה“, ח"ו, עמ' 74)

מה דגים שבים כל הגדול מחברו בולע את חברו אף בנ"א אלמלא
מוראה של מלכות כל הגדול מחברו בולע את חברו (ע"ז דף ד ע"א);
מע לעבט ווי אפיש אין וואסער: מע שלינגט און מע ווערט פארשונגען
(„יידישע שפראך“, יאנואר—מארץ, 1953); ע"י ישראל כהן, „זה לעומת
זה“, סי' 832; גדליה אלקושי, „אוצר פתגמים וניבים לטיניים“, סי'
778; זאב גוטפרשטיין [תר' ש' מלצר], „ספר ליטא“, סי' 109.

ג. אלול

הקיימים הנוראים ממשמשים ובאים. דג שבמים אף הוא מפחד
(ז' שניאור, „אנשי שקלוב“/תפוחים, עמ' 170)

אימת הימים הנוראים שהיה מטיל חודש אלול על שלומי
אמוני ישראל מעבר לים, — — — שבו אפילו דג שבמים
מרתת (א' ליסיצקי, „אלה תולדות אדם“, עמ' 128)

היה זה בחודש אלול, חודש הרחמים והסליחות. דג במים
חרד באותם הימים, ובני אדם לא כל שכן

(דב קמחי, "ציורים מעולם נשכח", עמ' 250)

... הימים הנוראים, עת שהאוויר צונן והבקרים עוטים ערפל,
ואפילו הדגה אשר במים תחרד ותזוע

(י"ד ברקוביץ, סיפורים [נ"י, תרע"ט], עמ' 27)

והנה התרגשו ובאו הימים הנוראים, עת האוויר צונן בחוץ,
הבקרים עוטים ערפל, והדגה אשר במים תחרד

(הוא, "יום הדין של פייבקה", כתבי, עמ' קכ)

... ואין צריך לומר ימים נוראים, שאף הדגים במים
מתפחדים מאימת הדין, אותו זמן היתה אימתו של הקב"ה
מוטלת על שלמה'לי ביותר (מנדלי, "בימים ההם", פ"ד, עמ' רסח)

פעם בפעם נתנשבה רוח צוננת. אי־משם הגיע קול שופר:
תקיעה, שברים, תרועה, שברים — תרועה... אי, אי, אי —
ימי אלול באו לעולם! "אף דגים שבמים חיל ורעדה יאחזום"
(יצחק בשביס, "משפחת מושקאט" [תר' י' אליאב], עמ' 271)

... ושוב מספרים, כי פעם אחת בימי הסליחות, הוא היה
עדיין ילד בן חמש (רבי חיים סולוביצ'יק, רבה של בריסק
— י"ה) — העירו אביו רבי יוסף־בר, שיקום וילך עמו
לסליחות באשמורת הבוקר. התעצל חיימ'קה הפעוט ולא רצה
לקום ממטתו: התחיל אביו להוכיח אותו:

— חיימ'קה, הרי ימי הדין משמשים ובאים, ואפילו דגים
שבים רועדים באלה הימים.

— כן, אבא — השיב חיימ'קה — אלמלא היו הדגים שוכבים

כמוני במטה ומכוסים כמוני באדרת-שער, גם הם לא היו רועדים... (הרב י"ל הכהן פישמן, "שרי המאה", ח"ה, עמ' 232)

...היריות, הנביחות והשריקות נשמעו בעיר, בזלודייבקה, והיהודים היו רועדים כדגי הים, היו חושבים שלהקת פורעים מתקרבת אל העיר (רפאל שוחט, "גלגולים", עמ' ל)

ראש-חודש אלול ציטערט אפילו א פיש אין וואסער (156); (מעט מלקט זה נדפס ב"הפעל הצעיר" גל' 51, תשכ"ב); ז"י אנכי, "בין שמים וארץ", אלול.

מנחם מורשת

כתיב "מלא" המעיד על שיבוש לשון

הצבענו במאמר קודם¹ על שימוש בתוספת יו"ד בכתיב חסר-הניקוד, שאולי מן הראוי להרחיבו במקום שיש בו מן ה"הזמנה" להגייה הנכונה של מלה, שנוהגים לטעות בה, כמו: שימשה (שלא לקרוא שמשה), או מימשל, כדי למנוע קריאה ממשל. וכן להפך, בכתיבה תת-מיקלע יש "הזמנה" לקריאה, שאינה אלא עברית משובשת, כי הנכון הוא תת-מקלע, ואין כמובן מקום כלל ליו"ד. השימוש בכתיב החסר ודאי עשוי לגרום הגייה משובשת. אם נמצא מודעה, כגון "בוא לבאולינג, שחק ותהנה" ("מעריב" 9.7.68), או "ממטבח כזה תהני גם את יום מחדש", גם ילדיך... יכולים להנות מאותה הנחה" (מעיתון "לאשה" 30.7.68).

---

1. ר' "לשונונו לעם" קצ"א—קצ"ב, בעיקר עמ' 235.